

I reglerne for tildelingen af doktorgraden hedder det i § 15, stk. 2, »at tildelingen af doktorgraden skal være udtryk for anerkendelse af, at den, der får graden tildelt, sidder inde med betydelig videnskabelig indsigt og modenhed og med sin afhandling har bragt videnskaben et væsentligt skridt videre«. På trods af de fremførte kritiske bemærkninger håber jeg ikke, at der hos nogen kan være tvivl om, at den foreliggende afhandling opfylder disse krav.

Jeg er blevet mødt med det spørgsmål, om det nu også kan være et dansk universitets opgave at foretage den ret betydelige investering i tid og penge, som der her er tale om, til et arbejde om et polsk problem. Hertil er for det første at sige, at afhandlingen øger vort kendskab til et land, der ligger os nært, hvor Weichselfloden fortsat svulmer, og hvor bondekonerne med tørklæde om hovedet og salmebog i hånden trofast går til kirke i dyb hengivenhed for deres pave; for det andet er det væsentligt at understrege, at behandlingen af Versailleskonferencen som en del af den internationale politiks historie er vigtig til forståelse af vor samtid med dens politiske spændinger. Men herudover vil jeg, der altovervejende har forsket i dansk historie, føje til, at et dansk universitet selvfølgelig har en særlig pligt til at dyrke den nationale historie, men det ville være fattigt og direkte angribeligt, om ikke begavede universitetsforskere som i dette tilfælde brugte kræfter på at åbne vore egne vindevær, så et pust fra den store verden kan trænge ind til os.

KayLundgreen-Nielsens årelange studier i det polske spørgsmål har allerede indbragt ham international anerkendelse. Ved at tildele ham doktorgraden har Odense Universitet føjet sin højeste anerkendelse til. Og den er heller ikke at kimse ad. Jeszcze Polska nie ginela! Noch ist Polen nicht verloren.

Tage Kaarsted

Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan 1919-33. Studier i de danske landbrugsorganisationers historie. Landbohistoriske skrifter 6. Kbh., Landbohistorisk selskab 1979. 667 s., ill.

Erik Helmer Pedersens bog »Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan 1919-1933« har efter min mening ikke et indhold, som svarer til titlen. I virkeligheden er det en gennemgang af de centrale danske landbrugsorganisationers udvikling og virksomhed i disse år, med udgangspunkt i Landbrugsrådet. På flere punkter rummer den et betydeligt, hidtil uudnyttet materiale herom, og etablerer hidtil usete sammenhænge. På andre punkter er der foretaget værdifulde sammenfatninger af den allerede tilgængelige, men endnu spredt og dermed svært tilgængelig viden om begivenheder og strukturer, der har meget væsentlig betydning for forståelsen af dansk organisationsvæsen, dansk erhvervsliv og dansk politik i denne periode.

Det er svært at forestille sig nogen mere generel behandling af disse emner, som ikke i fremtiden vil kunne drage nytte af det store arbejde, der er grundigt og veldokumenteret som helhed betragtet. Samspillet mellem interesseorganisationerne og statens udlandsrepræsentation er således kortlagt med en udførlighed og en sagkundskab, der såvidt jeg kan se er ret enestående. Også således opfattet på sine egne præmisser er der ting, man kan indvende mod fremstillingen. Jeg har en mere vidtgående kritik at fremføre mod bogens anlæg og metode, men skal her starte med nogle indvendinger af konventionel art.

I selve fremstillingsformen lider bogen under overlæsning med metaforer, adjektiviske udskejelser og filosoferende indskud, hvis analytiske og æstetiske værdi ikke op-

vejer det deraf forårsagede ødsleri med tid og tryksvæerte. Som motiv til at godsejerne i 20'erne skabte deres egne organisationer siges det s. 77, at »landboforeningerne med deres erhvervsokonomiske em af kostald og træskoklaprende bønder nok forekom en del af planteavlsbrugets fedtlæderstøvletrampende, stokkesvingende foretagere en anelse for folkelig«. Da man vel nu mest må antage, at fedtlæderstøvletrampernes følsomhed i så henseende havde været større tidligere, tjener blomstersproget vel kun til at forstyrre oplysningerne om, at de store brug nu havde vitale interesser på spil, som arbejdsgivere og som kornsælgere – interesser, der ikke kunne ventes tilgodeset af de gårdejerdominerede organisationer.

Det andet afsnit på side 27 giver eksempel på den pompøse pseudosociologi: »Når en allerede vidt forgrenet organisationsstruktur foretager endnu en udbygning ... må i det mindste to sæt indbyrdes forudsætninger være opfyldt: At der i understrukturens (medlemskredsens) bevidsthed eksisterer en baggrund, en motivering herfor, og at der findes ledere, som nærer ønske om at realisere en sådan tanke«, og straks videre: »Hos den enkelte leder brydes en mangfoldighed af motiver, hvis sande natur han næppe ønsker at gøre sig helt klar«. Man kan selvfølgelig nøjes med at nikke billigende til den tilsyneladende rigtighed. Men hvad skal det så til? Uden underforståede definitioner og begrænsninger er sætningen jo mildt sagt diskutabel. Man bør heller ikke varme publikum op til den pikante afslørings fryd, når gysen udebliver, som det jo gør her: motivets »sande natur« forbliver uløst en gåde.

En tilsvarende verbal løsagtighed, der hidser de mere letfængelige til ingen nytte, finder vi på side 118. »Det turde være (...) en alm. accepteret opfattelse, at samarbejde mellem principielt fritstående erhvervsorganisationer uanset strukturel prioritering må udspringe af et af begge parter erkendt interessefællesskab, hvis resultatet skal blive andet end uforpligtende (...) talemåder«. Når forf. ikke uddyber spørgsmålet om interessefællesskab og -modsatning mellem små og store bønder, mellem landmænd af forskellig produktions-, kredit- og ejerforhold – eller bare tilvejebringer forudsætninger for, hvad han andetsteds benævner strukturelt betingede slutninger, undværer vi helst sådanne uforpligtende talemåder.

Det er også svært at se, hvor oplysende det er, når forf. s. 167 kalder den hårde politiske konflikt mellem Venstre og Socialdemokratiet for »det længe ventede opgør mellem den agrare og den urbaniserede tilværelsesform«, og når han side 97 og andetsteds taler om »en fælles bondeideologi« som det yderste led i et hierarki af holdninger, hvorpå landbrugsrådet og andre træffer deres afgørelser. Bortset fra Pinstrup's grovkornede udtryksform er det svært at finde belæg for sådanne, visionære tolkninger. Hvis de er rigtige, burde forf. have meddelt os sit grundlag. Hvis det bare er flotte ord baseret på impressionistiske syn, burde han have overladt marken til litteraturhistorikernes afdeling for bevidsthedssociologi o. lign. Habermas-metoden har vel ingen plads i et arbejde af denne type.

Uden dybtgående undersøgelser på helt andre kilder og præmisser end forfatterens er »bondeideologien« nok en ret livsfarlig sump. Forf. holder sig også i praksis klogeligt fra den. Et par af hans korte, men kraftigt subjektive »personkarakteristikker«, der ledsager de ellers prisværdige biografier af rådsmedlemmerne fra side 88, viser alligevel, hvilke vanskeligheder, man kunne møde. Pinstrup, som gennemgående behandles ret nedladende i denne bog, skildres her som »ledende agrarpolitiker af grundtvigiansk-national observans« (s. 89). Men hvad lagde Pinstrup i agrarpolitik? J. A. Jensen citerer ham i en langt tidligere biografi for følgende udtalelse: »Udnyttelse af de jordløse Huse paa Landet. Hver Mand, der vil dyrke Danmarks Jord, skal hjælpes til et saa stort Areal, at han kan være selvstændig Jordbruger. Fast Sammenhold mellem Landmænd og Em-

bedsmænd (sic!) paa den lige og almindelige Valgrets Grund« (Den danske Regering og Rigsdag, udg. af N. Bransager. Kbh. 1901/03, s. 786). Jensen forudskikker den bemærkning, at »1893 blev han Repræsentant for Agrarforeningen og var det til 1902 uden at han kan mistænkes for at have villet bruge Agrarforeningen til at modarbejde det udpræget politiske Venstres Fremtidsmaal« (Sst., s. 785). Var det, hvad Pinstrup også i 20'erne havde for øje? Ikke så lidt ville da forekomme enklere.

I de fleste andre karakteristikker er nøgleordene tydeligvis »nøgtern« og »solid«. Det gjaldt vel også dem, der skildres som »typisk repræsentant for vestjydsk kvægbrug« (Mads Lambæk) eller »økonomisk nøjeregnende, forsigtigt kalkulerende gentleman-type« (Chr. Sonne, hvis entreprenante liv dog nok ikke svarede til idealerne for en aristokratisk bogholdernatur). Men vi tror jo gerne, at rådet snarere var sammensat af såre praktiske mænd end af letrørte utopister. Man må derfor undres over forfatterens undren over, at genforeningsspørgsmålet ikke optog dem som landbotalsmænd (s. 15). Den del af genforeningen, som direkte kunne berøre landbruget – nemlig Nordslesvigs – var jo på forhånd en given og helt indiskutabel sag. I betragtning af hvor mange virkelige landbrugsspørgsmål, rådet ikke tog op, ville det være sært at se dem spille tid på den. Det bringer os frem til påskekrisesyndromet, som bogen – i lighed med alle andre disputater i disse år – også går ind på. Det sker ganske kort s. 150–51, men sagens reelle vægt i fremstillingen er nok en hel del større.

Forf. siger flere steder, at forholdet mellem erhvervslivets store mand, etatsråd H. N. Andersen og landbrugsrådspræsidenten, den kommende Venstrehøvding Th. Madsen-Mygdal var meget nært. Dette kan ikke betvivles – Svend Thorsen har vist, at Mygdal først gik med i Neergaard-regeringen (5.5.1920) efter at have sikret sig billigelse fra etatsråden, hvis støtte han mente nødvendig for at klare de udenrigspolitiske og handelspolitiske vanskeligheder (De danske ministerier II. Kbh. 1972, s. 380; jf. Knud Larsen i *Historie* 1974). Broderen, Johs. Madsen-Mygdal var en slags højre hånd for H. N. Andersen i ØK og formidlede en personlig kontakt mellem de to mænd. Desuagtet er det nok at gå lovligt vidt, når forf. lader H. N. Andersen være inspirationen bag Mygdals to store angreb på regeringen Zahles økonomiske politik (6. og 10. marts), og når han mere end antyder, at de to mænd i forening arbejdede på at slippe en erhvervspolitisk storm løs mod regeringen på dette tidspunkt. »Madsen-Mygdal exploited the disquiet over the regulatory policy to bring about a showdown ... Although no concrete links can be established between the various groupings opposed to the government, a personal and circumstantial syncretism is observable, in which Madsen-Mygdal on one hand, and ØK's H. N. Andersen on the other figure fairly prominently«, hedder det i det engelske resumé side 639.

Det tvetydige og metodisk noget problematiske begreb »circumstantial syncretism« lyder i forlægget til summary (som bedømmelsesudvalget jo har fået) på dansk: »person- og omstændighedssammenfald«. Hvis man således vil dømme folk på indicier er der efter min mening ikke nok at påvise, at de to mænd – sammen med landbrugsrådets sekretær og dets anden præsident (Anders Nielsen) den 12. april 1920 holdt møde om en vareudvekslingsaftale med en mand fra det tyske økonomiministerium. At netop disse mænd mødte frem for at drøfte landbrugseksport, er ikke mærkeligt. Vi ved ikke, om Andersen overhovedet tænkte på økonomi, da han rådede kongen til at styrte Zahle (Tage Kaarsted, Påskekrisen 1920. Århus 1968, s. 332 f.). Tværtimod findes det hævdet (af Mygdal!), at Andersen under statslånskrisen i 1919 – som jo blev det egentlige gennembrud for liberaliseringen – havde forsøgt at moderere J. C. Christensen (P. Munchs erindringer 1918–24, s. 86). Endelig ved vi jo, at Mygdal lovede at indtræde i Neergaard-regeringen, og at Andersen gav den sin velsignelse, selvom K. Riis-Hansen – som formand for

Den overordentlige kommission, vel nok Mygdals og liberaliseringsfolkenes hovedfjende – på det tidspunkt stod til at blive trafikminister (Thorsen, anf. arb., s. 382). Når trådene er så spegede, må man, for at dømme ud fra »person- og omstændighedssammenfald« som forf. gør her, i hvert fald på overbevisende måde kunne godtgøre, at en hurtig liberalisering ikke svarede til landmændenes ønsker og/eller deres sande interesser. Det har forf. ikke gjort – og kan efter min mening ikke gøre. Man må her også huske, at »Dansk Landmandsforening« med sine måske 30.000 medlemmer – Landboforeningerne havde knapt 114.000 – ikke var noget man kunne tage ganske let.

At forf. ikke kan lide Madsen-Mygdal slår ret tydeligt igennem flere steder – og ikke bare i den sproglige formulering. Det bliver på en eller anden måde gjort suspekt, at Mygdal og hans tilhængere i marts fik Venstre og Konservative til at jorde regeringens importreguleringsforslag. De »opfattede det som en gunstig lejlighed til at rette et erhvervspolitisk slag mod regeringen og dermed mod byerhvervsinteresserne bag den« (s. 150). Hvorfor måtte de ikke have denne mening? Det var nok værre med de konservative, hvis parti jo stod for byerhvervsinteresser – men er vi sikre på, at importreguleringen som foreslået her ville tjene noget rigtigt formål? Jørgen Pedersen, som skrev herom i 1945, kom ihvertfald til en anden konklusion.¹ Jeg synes det er udmærket, at forf. har påvist, hvorledes visse andelsfolk var mere betænkelige ved at poussere liberaliseringen på denne tid. Men hvorfor skal det gøres finere end Mygdals mening?

Det hedder herom s. 145, at dette var et modsætningsforhold mellem »umiddelbare producentinteresser og langsigtede handelsselskabsinteresser«. De to adjektiver burde vel snarere vendes om – da Mygdals liberaliseringsønsker, hvad man ellers vil mene om dem, jo uden enhver tvivl pegede fremad på en kommende erhvervspolitik, mens andelsfolkenes idé, om jeg tolker forf. rigtigt, var den ikke at brænde sig på nogle lagre der var hjemtaget til lovligt høje priser. Jeg kan heller ikke se, hvor Mygdals inkonsekvens ligger i afsnittet om margarineloven. Det er forf., som er inkonsekvent her. Han bebrejder Landbrugsrådet, at det var forstenet i agrarisk konservatisme, gav sig byfjendtlige følelsesimpulser i vold (s. 256). Så kan han jo dårligt bebrejde Mygdal, at han havde det modsatte standpunkt, som forf. gør side 288. Om ØK også gerne så farver i margarinen er jo ligegyldigt i den forbindelse. Det var vel liberal politik, hvad Mygdal foreslog?

Forf.s lidenskaber snyder ham tilsyneladende også m.h.t. Mygdals handelspolitik. Side 496 polemiserer han mod Vigen, der siger, at han 1926-29 ville tvinge erhvervslivet til at tilpasse sig parikronens vilkår. Forf. finder stik modsat, at Mygdal »gennem et helt år førte en kraftig omend forgæves kampagne for at få gennemført et handelspolitisk kurs-skifte«. Henvisningen i note 53 viser til side 420 ff. Men her ser vi bare, at Mygdal forgæves søger Udenrigsministeriet oppe til at slå i bordet over for tyskerne med henvisning til mestbegunstigelsesklausulen. Det kalder jeg ikke for nogen kampagne.

Heller ikke Mygdals svar på forespørgsel fra lederen af hans konservative støtteparti, igen Pürschel, lader sig bruge til at betegne ham som »ikke utilbøjelig til at overveje industrivenlig lovgivning« (side 493). Forf. refererer jo selv svaret således: »Selvom meget unægteligt talte imod en sådan løsning, og selvom han personlig frygtede for følgerne af en sådan aggressiv toldpolitik ville regeringen bede Traktatkommissionen af 1919 om at foranstalte en sådan undersøgelse« (s. 426). Det drejer sig helt øjensynligt om afpresning fra en partner, som en statsminister ikke sådan kan afvise. Navnlig ikke, når han kan klare sig med at love en undersøgelse.

¹ Til belysning af den økonomiske politik 1918-20 i: J. Pedersen: Fuld beskæftigelse og økonomisk tryghed samt andre afhandlinger. Kbh. 1945, s. 99-129.

Jeg synes ikke det er billigt at ville fratage Mygdal konsekvens i synspunkter og politik på noget tidspunkt før verdenskrisen havde brudt alle sluser og alle forhåbninger, han måtte have haft om et tusindårsrige i frihandelens tegn. Der er andet at sige om hans politik og om hans brug af landbrugsrådet – det kommer vi tilbage til. Men før end forholdene og omgivelserne tilsidst *tvang* ham til at lede sit parti over de første mil af tilbagetogets bitre vej, fastholdt han unægteligt sin mening. Ikke så ubøjeligt som en dommedagsprædikant. Men manden var jo også politiker i første række og ikke bare prædikant. Af politikere er der næppe nogen i dette århundrede, der gennem tolv år har kunnet stå så fast og kompromisløst på sine meninger som han. Netop fordi hans sag led nederlag, og fordi han senere satte sig uden for indflydelse først på Rigsdagen og senere i partiet, ja tilsidst uden for almindelig patriotisk agtelse (1941), må historikere holde på, at ret skal være ret.

Men der er vigtigere ting at drøfte ved denne lejlighed, nemlig selve bogens metodik og konstruktion. Det er god og naturlig tanke, at forfatteren ved en opgave som den foreliggende inddrager baggrundsmateriale fra de systematiske samfundsvidenskaber, her altså den del af politologien eller statskundskaben, som beskæftiger sig med interessegrupper og organisationer.

Han bruger et par sider af indledningen til at fortælle os om Bentley, Truman, Olson, Almond og flere andre amerikanere. Herfra henter han en skelnen mellem pressure groups, der vil overtale eller true politikere til at støtte deres krav, og korporatistiske formationer, som mere eller mindre officielt kan tegne en hel befolkningsgruppes interesser – enten fordi deres position er specielt anerkendt hertil, eller fordi deres medvirken reelt er uundværlig for relevant lovgivning og forvaltning af samme. Forf. finder, at landbrugsrådet og den underliggende pyramide af organisationer i periodens løb bevæger sig fra pressionsgruppevirksomhed og over mod en mere korporatistisk præget position. Det er ret løst og næsten metaforisk, han anvender disse begreber, men også dette er tilladt og skal ikke angribes her.

Derimod må jeg sige, at det er synd, at han ikke har drevet sin læsning i den politologiske litteratur på en mere systematisk måde, fordi han herved kunne have fået yderst værdifuld støtte på andre punkter. En indføring i den elementære litteratur foreligger endog på dansk med et lille oversigtsarbejde i *Berlingske Leksikonbibliotek*, nemlig Henning Bregnsbos udmærkede bog 'Interessegrupper' fra 1975. Denne støtter sig jo ikke mindst på den indsigt, der er samlet ved case-studies i europæiske lande, bl. a. Nils Elvanders studier i Sverige. I det hele er dette jo mere relevant end de amerikanske, der dels udgår fra et andet politisk system end vort, dels starter mere abstrakt, så at f. eks. også ulandene dækkes ind. Med udgangspunkt heri kunne forf. have dækket en række indfaldsvinkler, som nu kun inddrages på en spredt og ufuldstændig måde. I det foreliggende tilfælde havde været vigtigt ihvertfald at få præciseret følgende tre forhold:

(1) At den interessegruppe, vi taler om, er det middelstore landbrug. Forf. siger dette flere steder i sin fremstilling – men indledningsvis taler han stort set om landbruget som en helhed. Tvetydigheden kommer fra Landbrugsrådet selv. Men når dette blev opbygget som det skete, var det jo ingen tilfældighed. Debatten 1918–19 samlede sig næsten alene om fordelingen af mandater, antallet af medlemmer i Landbrugsrådet, og de to gårdmandsdominerede organisationsgrupper, landboforeninger og andelsorganisationer, så klart i øjnene, at de ikke kunne få husmændene med på de givne vilkår. Det hele foregik jo i lyset af erfaringerne med det første Landbrugsråd 1915–16. Gårdmændene greb bevidst tilbage til den struktur, man da havde haft – derfor kommer Landhusholdningsselskabet med – fordi det gav dem og deres parti et flertal. Ja, som forholdet lå, blev der jo tale om, at landboforeningerne på den måde stillede sig på skuldrene af an-

delsbevægelsen og derved tiltog sig autoritet på hele landbrugets vegne. Husmændene sagde nej af ganske samme grund – de vidste fra 1915-16, at de ville være et født mindretal (se T. Hansgaard, Landbrugsrådets tilblivelse. Kbh. 1976).

Forf. deler såvidt jeg kan se ganske denne opfattelse. Han burde have præciseret den straks. Dette ville have skærpet hans sans for de særlige interesser, der kendetegnede de forskellige brugstyper, både i den løbende økonomiske politik og m.h.t. ting som jordlovgivning og jordbeskatning. Dette fører naturligt videre til

(2) Hvilke krav denne interessegruppe da ønskede tilgodeset. Forf. vælger her som udgangspunkt Landbrugsrådets uhyre summariske formålsparagraf i de fem punkter – et frit samarbejde mellem landbrugets faglige og økonomiske organisationer – påvirkning af lovgivningsmagten – støtte til afsætningsarbejdet i udlandet – repræsentation over for de øvrige erhverv – og trustbekæmpelse.

Forf. har en meget lang og efter min mening ganske uklar redegørelse for, hvordan han når frem til at betragte dette som et rigtigt udgangspunkt. Han mener, at det med tilføjelse af en systematik for belysning af ressourcer og omgivende strukturer – uddrag af politologisk litteratur og mere specielt Jakob Bukstis case study om landbrugets organisationsproblemer omkring 1960 – danner en frugtbar syntese af historiske og politologiske teoridannelser på feltet. Sandheden er jo, at der ikke er, og i den forstand ikke kan være nogen specielt historisk teoridannelse. Og det hele munder så ud i, at man bare kan gå ud fra den nævnte formålsparagraf. Den siger unægteligt ikke så meget. Der er ikke engang nogen grund til at antage, at det vil være muligt eller frugtbart at arbejde med de fem punkter hver for sig eller at sidestille dem. De synes opstået på en ret tilfældig måde, idet hele interessen ved etableringstidspunktet var samlet omkring det førnævnte spørgsmål om mandatfordelingen og dermed husmændenes deltagelse. Kun m.h.t. den præcise form på 3. punkt, udlandsrepræsentationen, synes der at have været nogen drøftelse (se Hansgaard, anf. arb.).

Forf. lægger sig imidlertid fast på dem, og såvidt jeg kan se giver dette forhold hele fremstillingen en meget tung og på de store træk noget tilfældig opbygning. For at give de fem punkter det indhold, de ikke har i sig selv, tilføjes en række hypoteser formet som konkrete antagelser, tre for hvert punkt. Men disse hypoteser er ikke afledt logisk af nogen samlet teori, det er rene »common-sense antagelser«, som tilmed efter hvad forf. selv opyser tilsyneladende er udformet ud fra en forhåndsviden om det historiske forløb (s. 26). Når det f. eks. antages side 39 ff., at Landbrugsrådet vil repræsentere rene foretagerinteresser (1.1), Landbrugsrådet vil bekæmpe udbygning af velfærdssamfundet (2.2), Landbrugsrådet vil øve stor indflydelse på meningsfæller i så henseende (2.3), og Landbrugsrådet vil etablere fælles front med andre arbejdsgivere mod arbejderne (4.2), så er dette nok til dels rimelige antagelser; men de er ikke på nogen måde tvingende og i virkeligheden bare udledt af, hvad forf. har kunnet se i det materiale, der jo ellers ved mere konventionel forskningspraksis skulle bekræfte eller afkræfte antagelserne. Da hypoteser opstillet på denne måde jo af sig selv vil blive bekræftet i store træk, kan jeg ikke se, at hele det kunstfærdige apparat med den såkaldte teoribesvarelse yder noget virkeligt bidrag til opgavens løsning. Det svarer ihvertfald ikke til den pris, der betales i form af lukning af andre muligheder.

Det havde efter min mening været betydeligt bedre at tage udgangspunkt i landbrugets økonomiske virkelighed – vekslingerne i dets afsætnings-, pris-, omkostnings- og kreditvilkår, såvel som de mere strukturelle problemer og den herhen hørende lovgivningsvirksomhed. For landbrugets vedkommende er der jo faktisk et meget stort materiale, som man meget let ville have kunnet stille på benene som ramme for erhvervets vilkår. Og der kan vel ikke være nogen reel tvivl om, at det var dette, som var det virkelige

udgangspunkt for Landbrugsrådets virksomhed. Det var, for at tale politologisk, ikke bare helt tydeligt en højt organiseret, eksklusiv, sektionalt defineret interesseartikulerende institution, men også en pragmatisk og primært politisk orienteret enhed.

Forf. vil måske hertil indvende, at alt dette kan gælde for landbrugets samlede organisationshierarki, mens han blot skriver om Landbrugsrådet. Her kommer vi til endnu et punkt, hvor fremfærd efter konventionel statskundskabslære ville have været en fordel:

(3) Landbrugsrådet står som nævnt trods al flor for de middelstore brugs økonomiske interesser; men det står ikke alene. Vi må fra starten angive dets placering i forhold til de andre organer og kanaler, som denne gruppe har til at varetage sine interesser.

Forf. er gået ind i arbejdet med titlen Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan – hvilket for en senere periode *måske* kunne være en rigtig formulering. Men hans egen bog viser til overflod, at den ikke er gyldig i denne periode. Han skriver selv side 135: »Rådet havde hverken formelle eller reelle muligheder for at gribe ind i LR-organisationernes virksomhed« og lige derefter »i erkendelse af de grænser, som strukturelt og ideologisk var sat for LR's virksomhed ... stillede rådet sig kun undtagelsesvist den opgave at løse samarbejdets problemer«. Før hver af de to følgende hovedafsnit får vi at vide, at dette ikke ændrede sig. Madsen-Mygdal sagde ganske vist i starten i 1919, at Landbrugsrådet skulle »være en midtsamling for hele landbruget ... ikke en løst sammenkittet forsamling af landbrugsrepræsentanter« (s. 122). Og andelsmanden Broberg sagde, da Andelsbanken lå på sit yderste i 1924, at rådet »ikke var blevet til det, man i tidernes morgen havde ventet« (s. 130). Men ingen synes jo at have været i tvivl om realiteterne, der da også utvetydigt fremgik af alt det, som *ikke* stod i vedtægterne og af rådets sammensætning. Bortset fra oplysnings- og informationsvirksomheden var der jo tale om et formandsmøde, en institutionaliseret praksis for meningsudveksling, en adresse og en stabel brevpapir med påstand om repræsentativitet, hvormed man efter behov kunne henvende sig til offentligheden, regeringen og forvaltningen.

Derfor er det ikke rimeligt at bebrejde Mygdal dette. Og forf.s indledende spørgsmål, hans tese på side 1, »at Landbrugsrådet i 20'ernes slutning ikke formåede at tilpasse sit reaktionsmønster til gradvis ændrede vilkår for varetagelse af det danske landbrugs interesser«, må ihvertfald modificeres eller præciseres nærmere for at give rigtig mening. Landbrugsrådets rolle kan nemlig kun beskrives og bedømmes ordentligt, hvis man foretager den omtalte indplacering mellem de øvrige organisationer og kanaler. Vi ser i bogen, at de organisationer, der står bag ved Landbrugsrådet helt uanfægtet fungerer videre i deres hidtidige roller. Navnlig landboforeningerne, hvis formål fortsat var at varetage landbrugets interesser i bred almindelighed, fungerede tilsyneladende videre som repræsentationsgrundlag for landborepræsentanter i offentlige kommissioner enten på egen hånd eller i stedet for Landbrugsrådet. Det samme kunne ske for andelsudvalget. Tilsyneladende sådan, at der blev dobbelt repræsentation, altså flere poster end husmændene, når Venstre havde regeringen – mens landboforeninger *eller* Landbrugsrådet blev stillet lige med husmændene, når modstanderne var ministre.

Herudover stod Landbrugsrådet jo fra starten i soleklar forbindelse med et bestemt parti, Venstre. Der måtte indlysende blive tale om en arbejdsdeling, ikke om faste regler for delingen, men således at situationen, især den politiske, måtte bestemme hvilke kanaler, der brugtes. Videre måtte der også blive tale om en gensidig loyalitet og afhængighed mellem partiet og landboorganisationerne, hvoraf Landbrugsrådet vel trods alt i sin virksomhed kom i stærkest berøring med rigsdagspolitikken. Man kan næppe realistisk bebrejde Landbrugsrådet, at det tog sådanne hensyn. Kun at man måske her gik for vidt, som jeg skal vende tilbage til – måske ikke mindst, at man politisk satte for mange pinde på eet kort.

Såvidt man kan overskue det, var situationen da den, at Landbrugsrådets egentlige funktion var residualt bestemt, den fremgik af øjeblikkets behov for indsats på felter, hvor andre interessefremførelseskanaler for basisgruppen ikke fungerede godt nok eller behøvede støtte. Forf. gør efter min mening alt for lidt for at klarlægge dette fundamentale udgangspunkt. Han skildrer de underliggende – eller rettere sagt overordnede – basisorganisationer, såvel som de omliggende og udenforstående. Men udredningen af samspil, arbejdsdeling og måske konkurrence bliver der ikke talt meget om. Der skrives også meget om politik, men den egentlige forbindelse i konkret forstand mellem Landbrugsrådet og partiet belyses ikke systematisk.

Han mener åbenlyst ligesom jeg, at det ikke vil være særlig interessant at belyse Landbrugsrådet som sådant. Det meste af teksten handler om spørgsmål, hvor – som det til sidst næsten stereotypet udtrykkes – Landbrugsrådet ikke var inddraget. Det er fornuftigt nok således at overskride den ramme, der ligger i titlen. Men jeg synes ikke, at forf. overalt drager konsekvensen heraf. Konsekvensen ville efter min mening være den, at man, som før antydet, foretog en ekstern udvælgelse og prioritering af de elementer, som indgik i interessegruppens problemer og krav, og at man derefter analyserede, hvorvidt, hvordan og hvor disse interesser blev varetaget. Heraf ville det givetvis fremgå, at systemet for interessevaretagelse dannede et sammenhængende hele – at ihvertfald landboforeningerne ikke lader sig skille fra Landbrugsrådet, og at ressourcerne i høj grad var fælles for de faglige økonomiske og politiske organisationer.

En institutionel approach med Landbrugsrådet som analyseobjekt bliver meget vanskelig om ikke umulig, hvis de skal føre til resultater, der er værd at læse. Og hvis organisationsteori skal anvendes i sammenhængen, må den anvendes på et bredere udsnit end selve Landbrugsrådet. Mancur Olsens teorier om motivationen for medlemskab har f. eks. ingenting at gøre i Landbrugsrådet, som jo slet ikke er nogen medlemsorganisation. En anden typisk problemstilling fra dette forskningsfelt, nemlig apparatets tilbøjelighed til at udvikle selvstændige målsætninger, til at lade bureaukratiets magt gå forud for medlemmernes interesse kan heller ikke rigtigt undersøges på sekretariatet for en sådan uforpligtende fællesrepræsentation.

De fem punkter i Landbrugsrådets formålsparagraf er som nævnt ikke noget godt udgangspunkt for problematisering, prioritering og periodisering i en sådan undersøgelse. I virkeligheden er de nemlig fra starten – eller meget kort tid efter starten – uløseligt sammenhængende. Tildels bortset fra sidste punkt, monopolbekæmpelsen, som af forståelige grunde aldrig blev til ret meget, er der jo nemlig tale om forskellige udspecificeringer af punkt to, »at stille sig til rådighed for regeringen og rigsdagen i spørgsmål, der vedrører landbruget, og at indgå med forslag om foranstaltninger af erhvervsmæssig natur, der menes at ville være til gavn for landbruget«.

Det var naturligvis i forholdet til statsmagten, man skulle have det gode samarbejde mellem landbrugets organisationer; det var der, man skulle repræsentere landbruget i forhold til de øvrige erhverv, det var statens handelsmissioner man kunne påvirke, ja det var i virkeligheden også kun staten, der kunne hjælpe til at bekæmpe skadelige truster. Derfor måtte Landbrugsrådets virksomhed, som det også fremgår af denne bog, forblive rettet mod staten. Endvidere kunne man jo forudse, at en del af den mere almindelige strukturelle lovgivning ville falde mere naturligt inden for sektor-organisationernes virksomhed end for et fællesorgan som Landbrugsrådet, der hovedsageligt kunne komme til at understøtte krav nedefra, undskyld oppefra.

Derfor kan man sige, at Landbrugsrådet måtte finde sin vigtigste virksomhed inden

for den løbende økonomiske politik, og da denne blev helt bærende for al politik efter 1914, måtte Landbrugsrådet have sin virkelige plads i det politiske liv. Hvad Landbrugsrådet gjorde, ikke gjorde, opnåede og kiksede, må først og fremmest anskues i denne sammenhæng. Dette betyder, at det situationelle aspekt er afgørende vigtigt. En opdeling som denne på de fem, endogså sagligt overlappende, programpunkter vil gøre fremstillingen meget tung og lidet sammenhængende. Og den naturlige kronologiske inddeling er at finde i rigsdagspolitikens skiftende magtforhold og konstellationer langt snarere end i udskillelsen af en »oplæringsstid« frem til juli 1925 »med skyldig hensyntagen til den erhvervspolitiske krise, landbruget gennemgik 1924-25 i konsekvens af de store virksomhedsfallitter inden for andelsbevægelsen« (en kausalsammenhæng, som iøvrigt tér sig uhyre tvivlsom, når man ser på forretningsprocenten, der først faldt i det følgende år, fra 6,4 til 1,2 % af handelsværdien). Jeg skal ikke beskæftige mig med tyngden eller mangelen på læservenlighed, men holde mig til et tilfælde, hvor jeg mener, den valgte disposition har gjort skade på analysen.

Det centrale problem i dansk politik gennem tyverne var uden tvivl valutapolitikken. Jeg synes, at forf. ofrer det alt for lidt opmærksomhed. Det var jo helt vitale spørgsmål for landbruget, drejede sig om mange gange større summer end tilskæring af afsætningsvilkårene efter 1921. Udenrigshandelspolitikken, beskæftigelses- og arbejdsmarkedspolitikken, spørgsmålet om sociale og andre offentlige udgifter hang uløseligt sammen med den. Den var også for landbruget et helt overskyggende problem. Valutakursen var snart den vigtigste faktor i landbrugets indtægtsforhold, mens udgifterne kun i mindre grad påvirkedes af den. Det er ikke rigtigt, hvad forf. skriver side 147 i polemik mod Erling Olsens stykke i 'Dansk Pengehistorie'. Forf. hævder her, at landmændene ikke eentydigt var interesserede i en lav kronekurs. Dette er en fejltagelse, og ihvertfald når vi taler om middelstore brug en ganske klar fejltagelse.

Såvidt jeg kan læse landbrugets regnskaber som opsummeret af driftsbureauet – det er jo noget forf. ikke beskæftiger sig meget med – må vi anslå den del af landbrugets udgifter, som ret direkte påvirkedes af valutakursen – d.v.s. foder, gødning og andre råvarestoffer – til mellem en fjerdedel og halvdelen af alle udgifterne. Mens afhængigheden for indtægternes vedkommende nærmede sig 100 % og ihvertfald oversteg 90 %, idet jo hjemmemarkedspriserne principielt fulgte eksportpriserne.

Stigning og fald i kronekursen ville altså have særdeles mærkbare virkninger »på landmandsniveau« og på ethvert andet niveau i samfundet. Ingen synes den gang at have været i tvivl om dette. En iøvrigt ganske upolitisk elementær fremstilling af Landbrugets Historie, 3. udgave af C. C. Larsens lærebog 1925 slutter side 103 med flg. citat: »Sålænge den danske krone ikke har opnået en stabil værdi, er det overhovedet umuligt at udtale sig om landbrugets fremtid«. I samleværket om 'Det danske Landbrug fra 1880 til 1938' har Kjeld Bjerke overbevisende demonstreret sammenhængen, ligesom Jørgen Pedersens bog om 'Det danske Landbrug' fra 1933. Og forf.s yndlingsaversion Madsen-Mygdal har i et foredrag, siden trykt i 'Jydsk Landbrug' 1935 nr. 41, givet en fremstilling, som for tyvernes vedkommende er svær at komme uden om. Han viser her, hvorledes valutakursernes bevægelser fra 1. verdenskrig direkte aflæses i landbrugets forrentningsprocenter. De ligger højt under og lige efter krigen, svækkes med kronens stigning 1922, men stiger atter med kronens fald 1922-24, for derefter at falde til et meget lavt niveau under pariferingen de følgende tre år. De sidste to år i tyverne sker der atter en bedring, da det danske pris- og omkostningsniveau nogenlunde har tilpasset sig. Svingningerne i beskæftigelsen følger omtrent samme linie. Mygdal tiltager sig naturligvis en hel del af æren for denne tilpasning gennem den nedskæringspolitik, der straks lagde ham for had i store dele af bybefolkningen, og som utvivlsomt med en vis forsinkelse

lagde grunden for LS-agitationen. Men Erling Olsen støtter i realiteten hans påstand her (Dansk Pengehistorie II, s. 122).

Hele dette forløb mellem 1919 og 1929 var naturligvis politisk, som det også fremgår af denne bog. Men det var også her man fandt det stærkeste, ja langt det stærkeste spændingsfelt i forholdet mellem landbrugsorganisationerne og deres politiske repræsentanter. Det fremgår meget tydeligt, at Landbrugsrådet her står i en mellemstilling. Dette udgangspunkt forklarer smertefrit Mygdals artikel i 'Berlingske Tidende' i marts 1920 og Venstres modvilje mod regeringens importreguleringsforslag, der jo først og fremmest skulle modvirke valutatabet og hæve kronens værdi. Det forklarer også, når de skiftende magtkonstellationer tages iagt, regeringen Neergaards temmelig energiforladte, og som man jo vil synes idag ganske fornuftige politik. Man foretog sig så lidt som muligt og henskød længst muligt ansvaret til Nationalbanken.

Jeg har svært ved at se nogen modsætning mellem regeringens og Landbrugsrådets politik på dette område. Der var strid og modsætninger, som kom frem i 1922, da regeringen blev presset af de konservative til at gøre det »lille skridt til siden« i toldpolitikken og samtidig blottede sig ved tilsløringsaktioner i Landmandsbanksagen. Men det synes klart efter Knud Larsens udredning (Historie 1974), at delingslinjen ikke, som forf. hævder midt på side 161, gik mellem Landbrugsrådet og regeringen, men tværs igennem regeringen og rigsdagsgruppen. Den egentlige pointe i denne krise var jo, at regeringen måtte tage hensyn til de konservative, som sammen med socialdemokraterne ville kunne gennemtrumfe en industrivenlig lovgivning. Kun ved at holde dem rimeligt fornøjede kunne man bevare magten og initiativet. Dette var ikke skjult for Pinstrup eller andre i Landbrugsrådet. Og selvom de naturligvis på flere punkter måtte stille sig hårdt på landbrugets ønsker og ideer i de offentlige udtalelser, kan jeg ikke se virkelige spor af konflikt. Det mærkelige er vel netop, at en sådan konflikt ikke kom, da valutaspørgsmålet for alvor aktualiseredes med valutakonferencen sidst i 1923.

Vi ser her, hvordan gårdmandsrepræsentanterne ganske følgerigtigt reserverer sig for den politik, der nu kunne ventes. Man ville have en langsom pariføring. Der er ikke nogen særlig grund til, som forf. gør, at hæfte sig ved nuancerne mellem Pinstrup og Anders Nielsen. Det vigtigste var jo, at regeringen havde en vis kontrol med, hvor hårdt man gik frem. Frem måtte man gå – men man valgte i første omgang bare at give lunken støtte til Nationalbankens konsolideringsbestræbelser for kronen gennem kursegaliseringsfonden. Først da denne var slået fejl og Nationalbanken forhøjede diskontoen, greb regeringen ind for at få dette, som direkte ville påvirke landbrugets økonomi, erstattet med en kreditrationering, der bare skulle vende sig mod forbrugslån. Det ses af minister-mødeprotokollen, at Landbrugsministeren, Mygdal, var særlig aktiv herfor.

Også efter regeringsskiftet i april 1924 synes Venstre og Landbrugsrådet at have stået sammen med bondebrugets interesser som hovedmål. Bruddet kom først i løbet af de drøftelser, som førtes i efteråret 1924 i valutarådet og derpå i Rigsdagen, hvor Mygdal var formand i det afgørende udvalg og nok en uundværlig støtte for vedtagelsen af de foranstaltninger, hvorpå paripolitikken byggede i den følgende tid. Forf. ofrer kun en halv side eller så på denne vending, som jo indebar, at Venstre udskiftede en nølerpolitik til gavn for landbruget med en fast og mandig opslutning om hurtig pariføring, der ikke bare hurtigt førte mange landmænd til eller over fallittens rand, men også bragte partiet og de bagved stående landbrugsorganisationer i hård konflikt med den nu tal-mæssigt overlegne bybefolknings store flertal: For at landbruget overhovedet bare nogen-lunde skulle kunne overleve faldet i dets indtægter, måtte der jo lynhurtigt ske en dramatisk tilpasning af hele det hjemlige pris- og omkostningsniveau. Og socialdemokraterne, der ved deres regeringstiltræden i 1924 vel egentlig havde sat hele sagen på spidsen ved

at erklære, at de hurtigt ville gøre noget alvorligt, meldte pas, da regningen skulle betales – ved at stille beskæftigelsesforslag, som efter al beregning ville have udskudt tilpasningen i meget lang tid.

På dette grundlag – at de radikale måtte erklære socialdemokraterne for regeringsudygtige og derpå selv blev alvorligt beklippet ved valget – genvandt Venstre i 1926 den politiske førerstilling, som befolkningsudviklingen ellers støt og ubønhørligt var ved at fjerne fra partiets rækkevidde. Hvorfor så ingen, at glæden kunne blive så kort og prisen så høj som det skete? Gåden er ikke mindst, hvorfor Landbrugsrådet – hvis medlemmer jo måtte rammes endnu hårdere end arbejderne ved »den ærlige krone« – lagde ryg til denne politik.

Det havde vi utvivlsomt hørt meget mere om, hvis forfatteren havde stillet sine spørgsmål og fordelt sin opmærksomhed efter en mere reel systematik – måske endog, hvis han bare havde grebet emnet an på mere konventionel historikermaner. Så var udgangspunktet nok blevet landboproblemernes reelle – d.v.s. fordelings- og rentabilitetsmæssige – størrelse, snarere end de skematiske, men reelt noget tilfældige rubriceringer, der har kunnet udledes af den vage og øjebliksbestemte formålsparagraf fra 1919. Det er synd for det store og på mange måder stadig interessante og værdifulde arbejde, at det skæmmes af disse grundlæggende konstruktionsfejl. Men det har måske endda haft værdi, at der er blevet gjort et så bevidst og åbent forsøg på at gennemarbejde et betydningsfuldt emne efter en anden og mere eksplicit model end den konventionelle.

Niels Thomsen

Hans Lyngby Jepsen: Stauning. En biografi. København, Gyldendal 1979. 463 s., ill.

I hundredåret for Staunings fødsel (1973) udsendte Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv en bibliografi over hans artikler, taler, bøger etc. Den omfatter ikke mindre end 1630 numre og er endda ikke fuldstændig. De egentlige biografier udgør ti numre heriblandt tre antologier, hvoraf den sidste udkom i 1964. Efter dette skulle man mene, at der foreløbig var skrevet nok om denne fremtrædende politiker. Alligevel har der gennem det sidste årti været en voksende erkendelse af, at vi endnu har en virkelig dybtgående levnedsskildring til gode. Som eksempel på denne opfattelse kan nævnes, at der for nogle år siden blev rettet en henvendelse fra socialdemokratisk side til undertegnede om at udarbejde en sådan biografi. Efter at have overvejet sagen nøje måtte jeg dog sige nej tak ud fra den betragtning, at det var en opgave, det måtte tilkomme yngre og friskere kræfter – eventuelt et forsker-team – at prøve på at løse. Thi skal den løses tilfredsstillende, er det et meget stort og tillige vanskeligt arbejde.

Såvidt jeg kan se, samler problemerne sig især om følgende fire punkter: (1) forholdet mellem Stauning og fagbevægelsen, hvorom vi faktisk ved meget lidt. Her vil det blive nødvendigt at få adgang til LO's arkiver, hvilket kan støde på vanskeligheder. Men det er afgørende at få dette punkt klarlagt, thi ingen biografi om Stauning, ja overhovedet nogen socialdemokratisk statsminister, kan blive tilfredsstillende uden en behandling af dette forhold. (2) Det andet punkt er spørgsmålet om Staunings ledelse af partiet og forholdet til de førende socialdemokrater. Her ved vi noget, men langt fra tilstrækkeligt. (3) Endvidere er der forholdet til kongen og de ikke-socialistiske partier og institutioner som f. eks. Arbejdsgiverforeningen. Sidst men ikke mindst er der (4) Staunings personlighed især spørgsmålet, hvordan det kan forklares at denne mand, der i skrift og tale forekommer banal, middelmådig ja ofte naiv, dog kunne have en sådan magt over sine samtidige – og det gælder ikke blot de politiske tilhængere – at han på højdepunktet blev tilbedt som en landsfader.